

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2022.1.3>
УДК 378:811.111

Інна ЄРЬОМЕНКО

доцент кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій,
Національна академія Національної гвардії України,
майдан Захисників України, 3, Харків, Україна, 61001
ORCID: 0000-0001-9295-4175

Inna YEROMENKO

Associate Professor at the Department of Philology, Translation and Strategic Communications,
National Academy of the National Guard of Ukraine,
Zakhysnykiv Ukrainy Square, 3, Kharkiv, Ukraine, 61001
ORCID: 0000-0001-9295-4175

ВИКОРИСТАННЯ МЕТАПРЕДМЕТНОГО ПІДХОДУ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УМОВАХ ВИЩОЇ ШКОЛИ

METADISCIPLINARY METHOD IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE AT A HIGHER EDUCATION INSTITUTION

Метапредметність виступає як умова розвитку особистості студента та досягнення ним високої якості освіти. Розвиток особистості відбувається за допомогою формування універсальних навчальних дій, основою освітнього й виховного процесу. Мета статті – вивчити та проаналізувати питання реалізації метапредметного підходу у системі навчання іноземній мові майбутніх фахівців в умовах вищої школи, виділити методи та технології формування метакомпетенцій майбутніх фахівців у контексті викладання іноземної мови у вищому навчальному закладі. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань: 1) опрацювати поняття «метакомпетенції», «метапредметні компетенції», «надпрофесійні компетенції», «м'які навички»; 2) виявити типи метакомпетенцій. Наукова новизна. У роботі представлена необхідність формування цілісного світогляду студентів на основі метапредметної інтеграції. Компетентнісна основа професійної підготовки у системі вищої освіти передбачає формування у випускників вищих навчальних закладів сукупності професійних та надпрофесійних, або метакомпетенцій, а також м'яких навичок. М'які навички не є професійними компетенціями, але полегшують їх власникам входження у професію та створюють сприятливі умови для здійснення професійної та міжособистісної комунікації, набуття нових знань, розвитку навичок аналітичного, критичного, творчого мислення тощо. У висновках зазначено, що метапредметний підхід в освіті сприяє розвитку культури мислення та формування наукового світогляду у студентів, яким надаються великі можливості для використання отриманих знань на заняттях в реальних ситуаціях. Навчальна дисципліна «Іноземна мова» дозволяє створювати умови для досягнення широкого спектра метапредметних компетенцій. Більш того, завдяки загальногуманітарній спрямованості, іншомовне навчання забезпечує широкими можливостями не тільки для вивчення мови, а й для включення спеціальної інформації, яка необхідна майбутнім випускникам вишу для професійної самореалізації.

Ключові слова: навчання іноземній мові, метапредметний підхід, метакомпетенції, метакомпетентність, м'які навички, метапредметні технології, вищій навчальний заклад.

Metacompetence acts as a condition for the student's personality development and his/her achievement of high quality of education. Personality development occurs through the formation of universal learning activities, which is the basis of the educational and pedagogical process. The aim of the article is to learn and analyze the issues of the realization of metadisciplinary approach in the system of a foreign language teaching of students of future specialists at a higher education institution; define methods and technologies of forming metacompetencies of future specialists in the context of teaching a foreign language at a higher education institution. The realization of the assigned aim needs to accomplish the following tasks: 1) study the concepts of "meta-competence", "metadisciplinary competence", "supra-professional competence", "soft skills"; 2) define the types of metacompetencies. Scientific novelty. The need to form a holistic worldview of future specialists based on metadisciplinary integration is determined in the article. The competency basis of professional training in the system of higher education implies a set of professional and supraprofessional, or metacompetencies development, as well as soft skills of the graduates of higher education institutions. Soft skills are not professional competences, but they facilitate the future specialists' entry into the profession and create favorable conditions for professional and interpersonal communication, acquisition of new knowledge, development of analytical, critical, creative thinking skills, etc. In conclusion, the meta-disciplinary approach in education promotes the development of students' thinking culture and a scientific worldview, who are provided with great opportunities for using the obtained knowledge in the classroom in real life situations. "A Foreign Language" discipline allows creating conditions for achieving a wide range of metadisciplinary competencies. Moreover, due to its general humanitarian orientation, foreign language training offers

a rich potential not only to learn language, but also to include special information, which is necessary for future university graduates for professional self-realization.

Key words: *foreign language teaching, metasubject approach, metacompetency, metacompetencies, soft skills, metasubject technologies, higher education institution.*

Актуальність проблеми. Одне з ключових питань у системі вищої професійної освіти – формування єдиного наукового світогляду у випускників вищих навчальних закладів на базі реалізації метапредметного потенціалу в умовах швидкозмінних потреб ринку й жорсткої конкуренції. Сьогодні ми можемо спостерігати реформування системи вищої освіти, яке обумовлюється процесом розширення українського бізнес простору, встановленням співпраці з міжнародними компаніями, участю українських фахівців у міжнародних конференціях та симпозіумах, встановленням наукових зв'язків з іноземними колегами тощо. Все вищезазначене інтенсифікує зміни щодо соціального замовлення на майбутніх фахівців. Випускники вищої школи повинні сьогодні мати не тільки знання у своїй професійній сфері, але й володіти іноземною мовою на рівні, який допоможе їм інтегруватися у міжнародну спільноту.

Протягом останнього десятиліття фіксується трансформація іноземної мови з навчального предмета в один із базових елементів сучасної системи вищої освіти. Передбачається, що у такій якості дисципліна позитивно впливає на процес професійної реалізації особистості випускника. Також наголошується, що забезпечення високої якості підготовки у вищому навчальному закладі сьогодні неможлива без активного застосування інноваційних підходів й технологій, у тому числі у процесі викладання іноземних мов у вищій школі. Таким чином, серед найбільш значних інновацій знаходиться впровадження у систему підготовки у вищих навчальних закладах метапредметного підходу, який спрямований на формування цілісного світогляду майбутніх фахівців за допомогою розвитку у них надпрофесійних метакомпетенцій на основі практико-орієнтованої спрямованості освіти та інтеграції між навчальними предметами.

Мета статті – розглянути теоретичні та практичні питання реалізації метапредметного підходу у системі навчання іноземній мові майбутніх фахівців в умовах вищої школи, проаналізувати педагогічні умови реалізації метапредметного підходу; виділити методи та технології формування метакомпетенцій майбутніх фахівців у контексті викладання іноземної мови у вищому навчальному закладі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «метапредметний», «метапредмет», «метапредметний підхід» входять у науко-

вий обіг педагогіки після розробки концепції метапредметного навчання Ю. Громико. Метапредметне навчання стає базовим компонентом ширшого напрямку у розвитку педагогічної науки – думкодіяльнісна педагогіка, яка спирається на постулати системно думкодіяльної методології Г. Щедровицького. Метапредмети як окремі навчальні дисципліни розглядаються у контексті цього напрямку як основа формування рефлексивного мислення та прийомів формальної логіки у студентів на базі схематизації та міжпредметної інтеграції. Ідеї метапредметності у рамках загальної освіти отримують обґрунтування у працях послідовників наукової школи А. Хуторського у контексті дидактичної евристики. Теорія метапредметної освіти представлена в роботах вчених – Т. Боброва, А. Бермуса, С. Атрощенко, Є. Гришкова, Л. Орбодоева, Т. Зотова, Н. Гераскевіч, Р. Мильруд. Нещодавно з'являються дослідження, які описують практичний досвід застосування метапредметного підходу до викладання у системі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Метапредметний підхід передбачає перехід від чинної практики розподілу на предмети до цілісного сприйняття дійсності. Метапредметні результати розглядаються як «формування у студентів універсальних навчальних дій (пізнавальних, регулятивних й комунікативних), які забезпечують опанування ключовими компетенціями, що становлять основу вміння вчитися, та міжпредметних понять» [2]. Принцип метапредметний полягає у навчанні студентів загальним прийомом, засобом, технікам, схемам, зразкам розумової роботи, які відтворюються у процесі роботи з будь-яким предметним матеріалом. Метапредметність виступає як умова розвитку особистості студента та досягнення ним високої якості освіти. Розвиток особистості відбувається за допомогою формування універсальних навчальних дій, основою освітнього й виховного процесу. У цьому контексті актуальне завдання для викладача іноземної мови – забезпечити розвиток універсальних навчальних дій як психологічної складової фундаментальної основи змісту загальної освіти поряд з викладом предметного змісту навчальної дисципліни.

Компетентісна основа професійної підготовки у системі вищої освіти передбачає формування у випускників вищих навчальних закладів сукупності професійних та надпрофесійних, або

метакомпетенцій, а також м'яких навичок (soft skills). М'які навички не є професійними компетенціями, але полегшують їх власникам входження у професію та створюють сприятливі умови для здійснення професійної та міжособистісної комунікації, набуття нових знань, розвитку навичок аналітичного, критичного, творчого мислення тощо. Термін *hard skills* та *soft skills* були запозичені зі сфери інформаційних технологій за аналогією з термінами *hardware* (апаратне забезпечення) та *software* (програмне забезпечення). В україномовному та англomовному академічному дискурсах можемо знайти наступні терміни, що позначають метапредметні результати професійної підготовки майбутніх фахівців – метакомпетенції (*metacompetencies*), метапрофесійні навички, компетенції (*meta-professional skills, meta-professional metacompetencies*), м'які (гнучкі) навички (*soft skills*).

Західні моделі метакомпетентності включають наступні види метакомпетенцій: когнітивні, особистісні та міжособистісні вміння й навички (вміння переконувати; працювати у команді та будувати взаємини; критичне та аналітичне мислення; здатність до самоорганізації та вміння управляти часом; лідерські якості; комунікативні навички; вміння висловити свою точку зору) [8]; м'які (гнучкі) навички (критичне мислення; сенситивність у сфері міжособистісного спілкування; управління колективом; цілеспрямованість) [5]; поверхнева компетентність, змішана компетентність, метакомпетентність (когнітивні компетенції; емоційна стійкість; особистісні якості; поведінкова та соціальна компетенції) [7].

Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури з теми дослідження дозволяє визначити, що одним з невідокремних компонентів метакомпетентності випускника вищого навчального закладу є надпрофесійні навички: критичне мислення, сенситивність у сфері міжособистісного спілкування, керівництво колективом, цілеспрямованість, відповідальність, креативність, колаборативність (здатність до співпраці). Надпрофесійні навички пов'язані з емоційними та комунікативними якостями випускників вищів, а також визначають багато в чому їх перспективність, успішність й затребуваність на ринку праці, їх прагнення до самовдосконалення та прогресивного розвитку.

Оскільки іншомовна підготовка має комунікативний, загальногуманітарний та соціокультурний характер, вона забезпечує досягнення метапредметних результатів та формування професійних компетенцій май-

бутніх фахівців. Також іншомовна підготовка у вищому навчальному закладі надає широкі можливості для досягнення метапредметних результатів навчання та формування різноманітних типів метакомпетенцій. Мова виступає, з одного боку, метою, а з іншого боку, – засобом навчання, що є комунікативно-прагматичним інструментом для вираження понять з різних областей дисциплінарного знання [3]. Вивчення іноземної мови відкриває різноманітні можливості для метапредметної інтеграції, а онтологічний зв'язок мови та культури сприяє гуманізації та гуманітаризації освітнього процесу.

Огляд лінгводидактичної літератури за останні кілька років дозволяє нам виділити типи метакомпетенцій майбутніх фахівців, які можна успішно формувати та розвивати у процесі іншомовної підготовки у вищому навчальному закладі: міжкультурна комунікативна компетенція, інформаційно-пошукова компетенція, когнітивна компетенція, критичне та аналітичне мислення, навички академічного читання й письма, компетенція самонавчання, регулятивна компетенція, проектна компетенція, етнокультурна толерантність та емпатія, евристична (креативна) компетенція тощо.

На основі аналізу наукової літератури з теми дослідження доцільно виділити наступні методи та технології формування метакомпетенцій майбутніх фахівців у контексті викладання іноземної мови у вищому навчальному закладі:

– технологія мовного портфеля. Мовний портфель визначається як пакет робочих матеріалів, що показує досвід й результат навчальної діяльності студента з опанування іноземної мови. Він дозволяє рівноправним учасникам освітнього простору самостійно або спільно здійснювати аналіз та оцінювати обсяг роботи й спектр досягнень у сфері сформованості мовної, мовленнєвої, стратегічної та дискурсивної компетенцій; розвиває у студентів здатність до об'єктивного самооцінювання та вміння робити необхідні висновки щодо власного самовдосконалення;

– проектна діяльність сприяє успішній соціалізації шляхом створення адекватного інформаційного середовища, у якому студенти орієнтуються самостійно. Метод проектів допомагає досягати конкретної мети через детальну розробку проблеми, яка повинна завершитися цілком реальним, відчутним практичним результатом. Метод проектів завжди орієнтований на самостійну діяльність студентів, при створенні проектів у них з'являється звичка мислити та діяти відповідно до принципів метапредметності,

відбувається інтеграція знань, набувається досвід творчої діяльності, досвід публічного виступу;

– когнітивно-дискурсивна технологія навчання іноземній мові. Ця технологія актуалізує когнітивно-дискурсивну діяльність студентів, сприяє побудову сенсу автентичного іншомовного висловлювання з урахуванням соціокультурних, прагматичних чинників комунікації та конкретного контексту й опанування комунікативно та дискурсивно-релевантними знаннями, мовленнєвими та міжкультурними навичками та вміннями;

– використання «ментальних карт» (розумова карта, діаграма зв'язків, асоціативна карта, інтелект-карта, mindmap) у процесі навчання іноземній мові може замінити «плоску» текстову схему фіксування інформації (конспектування, записи, помітки). Суть методики ментальних карт полягає у тому, що виділяється ключове поняття, від якого потім відгалужуються завдання, ідеї, окремі думки та кроки, необхідні для реалізації конкретного проекту або задум;

– методика розвитку критичного мислення через читання та письмо. Технологія розвитку критичного мислення являє собою цілісну систему, яка формує навички роботи з інформацією через читання та письмо. Її можливості полягають у розумному розгляді різноманітності підходів з тим, щоб виносити обґрунтовані судження та рішення; виваженості, логічності та цілеспрямованості; конструктивній основі, яка складається з базової моделі трьох стадій організації навчального процесу: «виклик – осмислення – міркування»;

– навчання у співпраці. Суть технології співпраці полягає у зануренні студентів в реальну атмосферу ділового співробітництва з розв'язанням проблем, оптимальну для формування загальнокультурних, професійних та комунікативних іншомовних компетенцій майбутнього конкурентоспроможного фахівця та сприяє формуванню наступних навичок: працювати в колективі; висловлювати свою думку та відстоювати свою точку зору; отримувати нові знання; спілкуватися; естетично сприймати світ;

– метод «мікрОВикладання». МікрОВикладання – це спеціальним чином організована діяльність студентів на заняттях зі спеціальності, що імітує реальний педагогічний процес та поєднує в собі як навчальні, так і ігрові елементи. Воно базується на принципах рольової гри, під якою зазвичай розуміється така форма організації колективної навчальної діяльності, яка має на меті формування

та розвиток навичок й умінь в умовах, максимально близьких до умов реального спілкування [1];

– міждисциплінарне предметно-інтегроване навчання (технологія CLIL) вважається одним з ефективних засобів встановлення міждисциплінарних зв'язків та успішно готує майбутнього фахівця до іншомовного професійного спілкування. Вищезазначена технологія сприяє активізації процесу опанування іншомовними компетенціями на основі активної інтеграції іноземної мови з процесом навчання професійно значущим дисциплінам. Мета навчання із застосуванням технології CLIL у вищій школі – це синхронне викладання профільного предмета та іноземної мови, таким чином мова є не об'єктом вивчення, а засобом опанування іншими предметами професійної спрямованості;

– розробка інтегрованих метапредметних спецкурсів іноземною мовою. Theme-based courses – тематично-орієнтовані курси, які проводяться іноземною мовою викладачем-лінгвістом, від якого не потрібні знання зі спеціальних предметів. Цей курс фокусується на розвитку навичок усного мовлення в рамках професійної, культурної та навчально-пізнавальної сфер спілкування, опанування професійною термінологією та науковою лексикою, розвитку навичок читання спеціальної та наукової літератури з метою вилучення значущою для студента інформації. Linked courses – варіант предметно-мовного інтегрованого навчання, в рамках якого профільні дисципліни викладаються іноземною мовою. Головна відмінність даної моделі в цілях навчання, які охоплюють мовленнєві навички для викладача мови та понятійно-концептуальні аспекти – для викладача предмета. Sheltered subject-matter instruction (викладання спеціального контенту адаптованою іноземною мовою) – це профільний курс іноземною мовою, який інтегрується в зміст професійної освіти та націлений на опанування профільного предмета іноземною мовою;

– навчання іншомовному академічному дискурсу. Мета дискурсного підходу визначається як придбання студентами знань та опанування дискурсними вміннями продукування іншомовних усних або письмових текстів з урахуванням їх предмет-орієнтованого та суб'єкт-орієнтованого видів змісту на основі досвіду студентів іншомовної комунікації у професійному контексті. Дискурсивна компетенція виступає у вигляді вміння планувати дискурс та керувати ним з метою комунікативного впливу на реципієнта, вона є одним з критеріїв визначення рівня розвитку мовленої особистості,

оскільки включає наступні якості – використання засобів спілкування, володіння прийомами організації текстової інформації, певний ступінь опанування жанрово-структурними елементами мови [4].

Спираючись на вищевикладені методи та технології формування метакомпетенцій майбутніх фахівців доцільно виділити організаційно-педагогічні умови формування метакомпетенцій студентів у контексті викладання іноземної мови у вишах: наявність мультимовного інформаційно-освітнього середовища у закладі вищої освіти; застосування інноваційних освітніх технологій, що створюють умови для метапредметної інтеграції; створення навчально-методичного забезпечення іншомовної підготовки на основі принципу метапредметного; позааудиторна діяльність, що створює умови для розвитку соціально-комунікативних навичок, толерантності, емпатії тощо [6].

Висновки. Результати проведеного дослідження дозволяють підкреслити актуальність та ключові напрямки програми метапредметних освітніх стратегій та технологій у контексті іншомовної підготовки у вищій школі. Аналіз світових та вітчизняних освітніх практик свідчить про те, що формування мета-

предметної компетентності в умовах вищої університетської освіти може ефективно здійснюватися на основі чинних освітніх стандартів як у рамках навчальних дисциплін на базі загальноуніверситетських модулів профільної підготовки фахівців, так і в позааудиторній діяльності у системі безперервної освіти.

Метапредметний підхід в освіті сприяє розвитку культури мислення та формування наукового світогляду у студентів, яким надаються великі можливості для використання отриманих знань на заняттях в реальних ситуаціях. Навчальна дисципліна «Іноземна мова» дозволяє створювати умови для досягнення широкого спектра метапредметних компетенцій. Більш того, завдяки загальногуманітарній спрямованості, іншомовне навчання забезпечує широкими можливостями не тільки для вивчення мови, а й для включення спеціальної інформації, яка необхідна майбутнім випускникам вишу для професійної самореалізації. Отже, головним завданням викладача при підготовці до заняття – проаналізувати, виділити та підібрати зміст таким чином, щоб він був орієнтований на цілеспрямоване досягнення метапредметних результатів, обраних як пріоритетні при вивченні конкретної теми.

Література:

1. Азарова Л. Н., Кривова В. А. О диагностике метапредметных компетенций у первокурсников высших образовательных заведений. *Теория и практика общественного развития*. 2015. № 10. С. 220–223.
2. Гатулин Р. Р. Проблемы формирования надпрофессиональных компетенций у студентов вуза. *Иноватика-2016* : сборник материалов XII Международной школы-конференции студентов, аспирантов и молодых ученых. Томск : STT, 2016. С. 432–435.
3. Обдалова О. А. Когнитивно-дискурсивная система обучения иноязычной межкультурной коммуникации студентов бакалавриата естественнонаучных направлений : дисс. ... доктора педагогических наук : 13.02.2017. Нижний Новгород.
4. Руденко А. П. Дискурсивная компетенция как основа обучения иностранному языку в вузе. *Вестник Новгор. гос. ун-та. Сер. : Педагогика и филология*. 2007. № 41. С. 81–85.
5. Brown R. B. Refrain the competency debate: Management knowledge and meta-competence in graduate education. *Management Learning*. 1994. Iss. 25(2). P. 289–299.
6. Bryntseva O. V. Foreign languages as means of students' professional mobility development. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загально-освітній школах* : збірник наукових праць. Запоріжжя : КПУ, 2020. № 68. Т. 1. С. 212–216.
7. Mathews J. A. Greening of Development Strategies. *Seoul Journal of Economics*. 2013. Vol. 26. No. 2. P. 147–172.
8. Morpurgo M. T. Beyond Competency: the Role of Professional Accounting in Education in the Development of Meta-competencies: dissertation for the degree of doctor of Business Administration. Athabasca University, 2015. 346 p.

References:

1. Azarova, L. N., Krivova, V. A. (2015). O diagnostike metapredmetnykh kompetentsiy u pervokursnikov vysshikh obrazovatelnykh zavedeniy [On the diagnosis of meta-subject competencies in first-year students of higher educational institutions]. *Teoriya i praktika obshchestvennogo razvitiya*, 10, 220–223 [in Russian].
2. Gatulin, R. R. (2016). Problemy formirovaniya nadprofessionalnykh kompetency u studentov vuza [Problems of formation of supraprofessional competencies among university students]. *Innovatika-2016* : sbornik materialov XII Mezhdunarodnoy shkoly-konferentsii studentov, aspirantov i molodykh uchenykh. Tomsk : STT, 2016. S. 432–435 [in Russian].
3. Obdalova, O. A. (2017). *Kognitivno-diskursivnaya Sistema obucheniya inoyazychnoy mezhkulturnoy kommunikatsii studentov bakalavriata yestestvennonauchnykh napravleniy* [Cognitive-discursive system

of teaching foreign language intercultural communication of undergraduate students in natural sciences] : diss. ... doktora pedagogicheskikh nauk : 13.02.2017. Nizhniy Novgorod [in Russian].

4. Rudenko, A. P. (2007). Diskursivnaya kompetenciya kak osnova obucheniya inostrannomu yazyku v vuze [Discursive competence as a basis for teaching a foreign language at a university]. Vestnik Novgor. gos. un-ta. Ser. : Pedagogika i filologiya, 41, 81–85 [in Russian].

5. Brown, R. B. Refrain the competency debate: Management knowledge and meta-competence in graduate education. Management Learning. Iss. 25(2). 1994. S. 289–299 [in English].

6. Bryntseva, O. V. Foreign languages as means of students' professional mobility development. Pedagogika formuvannya tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh : zb. nauk. pr. Zaporizhzhia : KPU, 2020. Vyp. 68. T. 1. S. 212–216 [in English].

7. Mathews, J. A. Greening of Development Strategies. Seoul Journal of Economics. 2013. Vol. 26. No. 2. P. 147–172 [in English].

8. Morpurgo, M. T. Beyond Competency: The role of professional accounting education in the development of meta-competencies : dissertation for the degree of Doctor of Business Administration. Athabasca University, 2015. 346 p. [in English].